

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ

Сатановська Вікторія

Сучасні умови вимагають від молоді ініціативності, відповідальності, комунікабельності та лідерських якостей. Їхнє формування є ключовим завданням освіти і сім'ї, адже цей період закладає основи соціальної активності. Важливо вчасно виявляти потенціал до лідерства та сприяти розвитку відповідних рис, оскільки лідери відіграють вирішальну роль у суспільстві. Проте стартові можливості у підлітків різні, що потребує аналізу соціально-психологічних факторів впливу [1–3].

Метою тези є обґрунтування психологічних особливостей лідерських якостей підлітків.

У психологічній науці лідерство вважається складною соціальною й індивідуальною якістю, яка формується у процесі взаємодії особистості з навколишнім середовищем. У підлітковому віці саме взаємодія у групі однолітків відіграє ключову роль у формуванні лідерських якостей. Дослідники, зокрема А. Реан, Л. Орбан-Лембрик, І. Кон, підкреслюють, що лідерство в цей період часто носить ситуативний або емоційно-ціннісний характер. Підліток, як правило, отримує статус лідера внаслідок авторитету серед ровесників, яскравої поведінки або здатності до організації спільної діяльності. Згідно з підходом А. Петровського, лідерство у підлітковому середовищі розглядається як один із механізмів соціалізації, що сприяє становленню "Я-концепції", розвитку відповідальності, ініціативності та самостійності. Психологи також відзначають, що рівень сформованості таких рис, як емпатія, впевненість у собі, толерантність, гнучкість мислення, прямо корелює з потенціалом до лідерства.

16-факторний особистісний опитувальник (16 PF), розроблений Р. Кеттелом у XX столітті, є науково обґрунтованим інструментом для аналізу структури особистості. Він базується на факторному аналізі та містить 16 ключових рис.

Вперше опублікований у 1949 році, опитувальник постійно вдосконалювався та став важливим психодіагностичним інструментом у психології, HR-менеджменті й психотерапії. Його застосування допомагає оцінити особистісні характеристики, виявити лідерські здібності та розробити програми розвитку.

В ході дослідження особистісних характеристик підлітків з метою виявлення рівня їхньої схильності до лідерства було застосовано методику «16-факторного особистісного опитувальника Кеттела» (16 PF). Ця методика є широко визнаним психодіагностичним інструментом, який дозволяє комплексно дослідити індивідуальні особливості особистості за 16 базовими факторами, кожен із яких подається у вигляді шкали, що варіюється між двома полюсами: наприклад, замкнутість – незамкнутість, емоційна нестійкість – емоційна стійкість, практичність – розвинена уява тощо.

Дослідження було проведено серед двох груп підлітків: група А налічувала 32 особи, група Б – 18 осіб. Метою стало не лише оцінити розподіл особистісних рис у кожній із груп, а й визначити рівень схильності до лідерства серед їхніх учасників. На основі аналізу психологічної літератури було визначено основні риси, які є ключовими для формування лідера. До позитивних лідерських характеристик було віднесено: сміливість (фактор Н), розвинену уяву (фактор М), емоційну стійкість (фактор С), дипломатичність (фактор N), незамкнутість (фактор А) та високий інтелект (фактор В). До якостей, що ускладнюють прояв лідерства, належать: стриманість (фактор F), прямолінійність (фактор N) і надмірна практичність (фактор М).

Результати групи А виявили переважання позитивних лідерських рис. Зокрема, 66% респондентів виявили незамкнутість, 89% – високий інтелект, 59% – сміливість, 65% – домінантність, 75% – експресивність. Хоча такі риси, як емоційна стійкість (42%) і дипломатичність (44%), мали середні показники, загальний особистісний профіль вказував на високий лідерський потенціал. Проте варто

звернути увагу на те, що у 74% учасників групи А зафіксовано низький рівень самоконтролю, що може ускладнювати ефективну реалізацію лідерських якостей у практичній діяльності. Незважаючи на це, у цій групі загалом переважають діти, які характеризуються впевненістю в собі, комунікабельністю, дружелюбністю, відкритістю до співпраці, високою домінантністю та сміливістю. Такі якості сформовані завдяки позитивному впливу соціально-психологічних умов виховання, сприятливому мікроклімату в сім'ї та освітньому середовищі.

Натомість у групі Б спостерігається інша картина. Замкнутість проявляється у 69% респондентів, низький інтелект – у 72%, емоційна нестійкість – у 68%, прямолінійність – у 76%, тривожність – у 73%, підозрілість – у 77%, а низький самоконтроль – у 74%. Попри наявність певних лідерських характеристик (наприклад, сміливість – 59%, розвинена уява – 57%), загальний психологічний фон респондентів свідчить про низький рівень готовності до прояву лідерства. Діти цієї групи, за спостереженнями, мають досвід негативного соціального впливу: булінг, критика, недовіра, емоційне відчуження, що призводить до таких особистісних рис, як агресивність, замкнутість, уникнення співпраці та байдуже ставлення до соціальної активності.

Порівняльний аналіз узагальнених результатів дозволяє зробити висновки про різний рівень схильності до лідерства в обох групах. Згідно з результатами, у групі А високий рівень схильності до лідерства спостерігається у 51% респондентів, середній – у 26%, низький – у 23%. У групі Б високий рівень виявлено у 34% опитаних, середній – у 24%, а низький – у 42%. Отже, група А має значно більший відсоток підлітків із вираженими лідерськими якостями, що пов'язується з більш сприятливими соціально-психологічними умовами їхнього розвитку.

Результати дослідження, проведеного за допомогою 16-факторного особистісного опитувальника Кеттела, дали змогу виявити суттєві відмінності у вираженості лідерських якостей у підлітків двох груп – А та Б. Згідно з отриманими

даними, більшість респондентів із групи А мають високий рівень інтелекту, емоційну стійкість, сміливість, експресивність, дипломатичність, комунікабельність та домінантність. Саме ці риси найбільше корелюють із здатністю до лідерства, що підтверджується високим відсотком учасників групи А зі схильністю до лідерської поведінки.

Натомість у групі Б спостерігається переважання таких рис, як замкнутість, недовіра, емоційна нестійкість, тривожність, прямолінійність, а також низький рівень самоконтролю та впевненості в собі. Ці показники свідчать про нижчу потенційну схильність до лідерства, що, вірогідно, зумовлено несприятливими соціально-психологічними умовами розвитку – такими як дефіцит підтримки, наявність травматичного досвіду або перебування в токсичному соціальному середовищі.

Таким чином, дослідження підтвердило, що лідерські якості у підлітків формуються не лише як вроджені риси, але значною мірою залежать від умов виховання, міжособистісних стосунків та соціального середовища. Отримані результати можуть бути корисними для педагогів, психологів та соціальних працівників у розробці профілактичних і корекційно-розвивальних програм, спрямованих на підтримку та розвиток лідерського потенціалу в підлітковому віці.

Список використаних джерел

1. Лактіонова, Г. М. Формування лідерських якостей у старших підлітків. *Педагогіка і психологія*, 2010. №3. С. 45–49.
2. Савчин, М. В. Методика діагностики особистості за тестом 16 PF Кеттела: особливості інтерпретації результатів. *Психологія і суспільство*, 2020. №1. С. 78–85.
3. Кліманова І. А. Особливості формування лідерських якостей підлітків у навчально-виховному процесі. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2017. №1(10). С. 92–97.